

YÜZYILIN EKONOMİSİ

Efil Yayınevi

YÜZYILIN EKONOMİSİ

CİLT I
YÜZYILIN İKTİSAT TARİHİ

EDİTÖR
ÖMER FARUK ÇOLAK

YÜZYILIN EKONOMİSİ

Editör: Ömer Faruk Çolak

Genel Yayın Numarası: 400
ISBN C1: 978-625-98941-1-9
ISBN TK: 978-625-98941-0-2
1. Basım, Ekim 2023

EFLATUN Basım Dağıtım Yayıncılık Danışmanlık Yatırım ve Tic. Ltd. Şti.©2023
Efil©2023

Bu kitabın tüm hakları saklıdır.
Herhangi bir şekil ya da yöntemle çoğaltılamaz.
Sertifika No: 45550

Genel Yayın Yönetmeni: Serenay Dıraz
Grafik Tasarım: Ferhat Önder

Baskı ve Cilt:

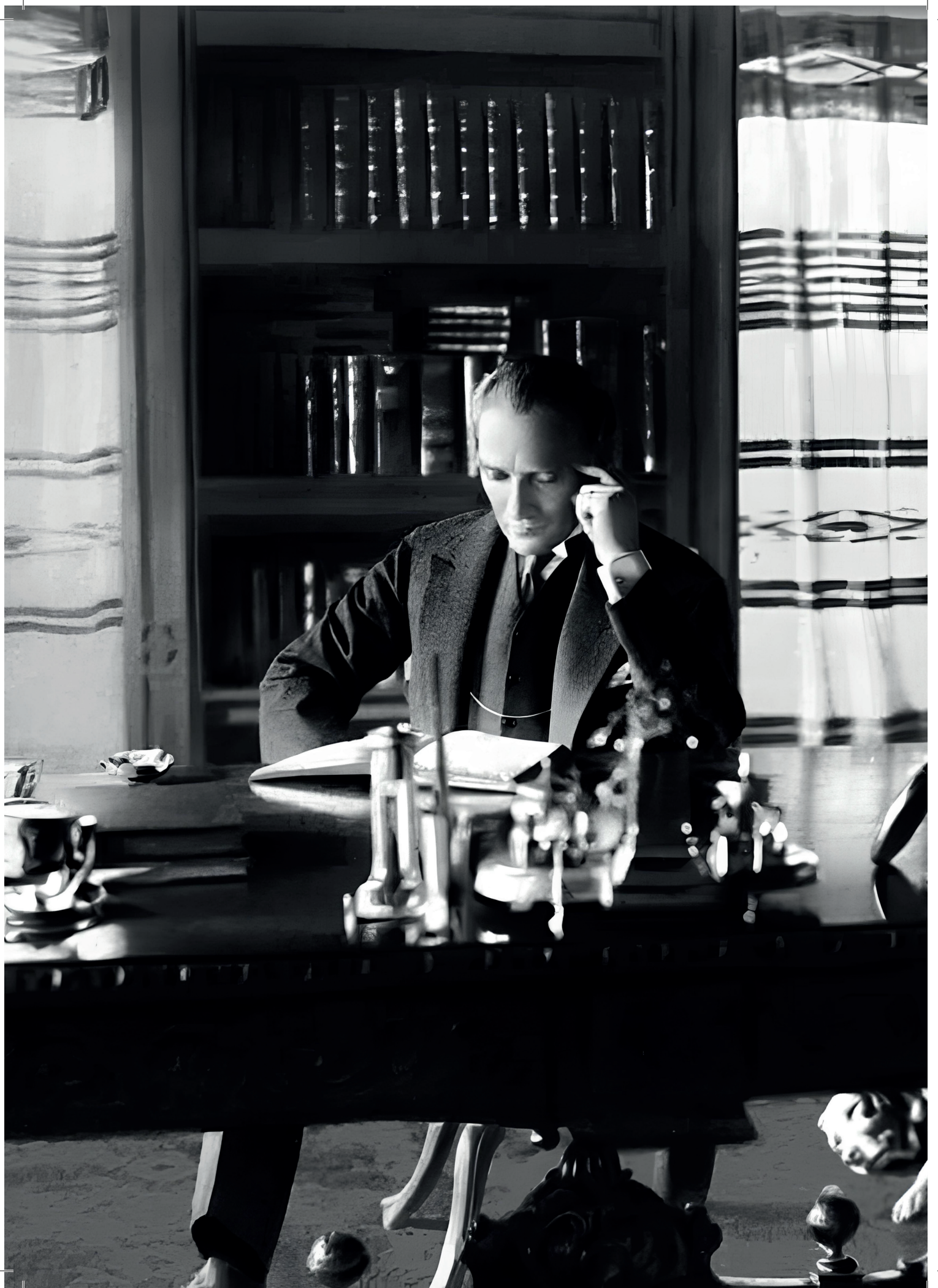
Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Ticaret Anonim Şirketi
Beytepe Köy Yolu No.3 Bilkent, Çankaya/Ankara
Telefon: 0312 266 44 10
Sertifika Nu.: 46519

E F İ L Y A Y I N E V İ

EFLATUN Basım Dağıtım Yayıncılık Danışmanlık Yatırım ve Tic. Ltd. Şti.
Bağcılar Mahallesi Şemsettin Günaltay Caddesi 283. Sokak Ata Apartmanı
No: 9/7 06670 Çankaya/Ankara Türkiye
Tel : (+90) 312 442 52 10
GSM : (+90) 541 232 00 46

www.efilyayinevi.com • [instagram.com/efilyayinevi](https://www.instagram.com/efilyayinevi) • twitter.com/efilyayinevi

Ateşler yanıyordu.
Ve yıldızlar öyle ışıltılı, öyle ferahlılar ki
şayak kalpaklı adam
nasıl ve ne zaman geleceğini bilmeden
güzel, rahat günlere inanıyordu
ve gülen bıyıklarıyla duruyordu ki mavzerinin yanında,
birdenbire beş adım sağında onu gördü.
Paşalar onun arkasındaydılar.
O, saati sordu.
Paşalar: “Üç,” dediler.
Sarışın bir kurda benziyordu.
Ve mavi gözleri çakmak çakmaktı.
Yürüdü uçurumun başına kadar,
eğildi, durdu.
Bıraksalar
ince, uzun bacakları üstünde yaylanarak
ve karanlıkta akan bir yıldız gibi kayarak
Kocatepe’den Afyon Ovası’na atlıyacaktı.

Nazım Hikmet Ran

*Cumhuriyet'in Kurucu Önderi Mustafa Kemal Atatürk
ve arkadaşlarına saygıyla, sevgiyle ve şükranla....*

GENEL İÇİNDEKİLER

CİLT I

Cumhuriyet'in Devraldığı Osmanlı İktisadi Mirası

Şevket Pamuk

1930'ların Sanayileşme Hareketi ile Birinci Sanayi Planı'ndan Kimi Kesitler

Serdar Şahinkaya

1962-1980 Dönemi Türkiye Ekonomisi

Burak Atamtürk

Savaş Dönemi Türkiye Ekonomisi

Ömer Faruk Çolak

Türkiye'nin 1945-1960 Dönemi

Salih Barışık, Ömer Faruk Çolak

Sanayileşme, Kalkınma ve Demokrasi İlişkisi Işığında Türkiye'de Sanayileşme Stratejilerinde Ana Kırılma Noktalarının ve Dönüşümün Kısa Öyküsü: 1923-1980

Fikret Şenses

Türkiye Ekonomisinde Planlı Dönem ve Sonrasındaki Makroekonomik Gelişmeler

Oktar Türel

Devlet Planlama Teşkilatı'nın Kuruluşu ve Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planının Hazırlanması

Ergun Türkcan

Türkiye'de Bilim, Teknoloji ve Yenilik Politikalarının Kısa Tarihçesi

Ergun Türkcan

Cumhuriyet'in 100. Yılında Bilim, Teknoloji ve Yenilik Politikası

Ergun Türkcan, Yakup Kepenek, Erkan Erdil, M. Teoman Pamukçu, İ. Semih Akçomak

Türkiye-AB İlişkileri: Direnç Alanları

Ahmet Şahinöz

Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de İktisadi Büyüme

Şevket Pamuk

CİLT II

Ekonomi Yönetimi ve Krizler

Mahfi Eğilmez

20. Yüzyılın İkinci Yarısında Türkiye Ekonomisinde Bölüşüm ve Büyüme Deseni

A. Erinç Yeldan

Yüzyılda Türkiye İşgücü Piyasası

Alpay Filiztekin, Seyfettin Gürsel

Kadın İşgücünün Değişen Yapısı

Meltem Dayıoğlu

Küresel Krizlerde Türkiye: Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme

Nazire Nergiz Dinçer

Türkiye’de Merkez Bankası ve Para Politikası

Timur Han Gür

Galata Bankerlerinden Ulusal Bankacılık Sisteminin Gelişimine

Süleyman Değirmen, Perihan Hazel Kaya, Ömür Saltık

Enflasyonda Ektiğini Biçmek

Refet S. Gürkaynak, Burçin Kısacıkoğlu, Sang Seok Lee

Yüzyıldır Çözemediğimiz Bir Sorun: Gelir Dağılımı Meselemiz

Öner Günçavdı, Ayşe Aylin Bayar

Türkiye’nin Dış Ticaret Politikası ve Uygulamaları: 1923-2023

Mehmet Sait Akman

Türkiye’nin Dış Ticaret Macerası

M. Ege Yazgan, Özlem Derici Şengül

Türkiye’de Dış Kaynak Bağımlılığı ve Cari Açıklar

Turan Subaşat

Türkiye’nin Dış Sermaye Bağımlılığına Kısa Bir Bakış

Özgür Orhangazi

Cumhuriyet Dönemi Maliye Politikaları

İzzettin Önder

Yüzyılın Yabancı Sermaye Öyküsü

Ayça Tekin-Koru

Türkiye ve Yükselen Ekonomiler

Değer Eryar

CİLT III

Türkiye'nin Kalkınma Politikaları

Fatma Doğruel, A., Suut Doğruel

Sermaye İçi Çatışma ve Sermaye Birikimi

Alper Duman

Belirsizlikler Çağında İklim Krizi ve Sürdürülebilir Kalkınma: Dünyada ve Türkiye'de Gelişmeler

Meneviş Uzbay Pirili, Bahar Özay

Dünyada ve Türkiye'de Değişen Bölgesel Politikalar

Neşe Kumral, Hakan İnke, Begüm Y. Köseadağlı

Türkiye Tarımında Dönüşüm ve Çözülme

Osman Aydoğuş

Türkiye Gıda Sanayisinin Son Yüzyılına Makro Bir Bakış ve Yeni Açılımlar

R. Funda Barbaros, Özge Kozal

Türkiye’de Sanayileşmenin Kökeni Üzerine

Aykut Lenger

Cumhuriyet’in Sanayileşme Deneyimi: Sanayileşerek Kalkınma Stratejisinden Erken Sanayisizleşmeye

Bayram Ali Eşiyok

Cumhuriyet’in Kuruluşundan İki Binlere İnşaat Sektörü: Geride Ne Kaldı?

Bayram Ali Eşiyok

Türkiye’de Askerî Harcamalar ve Savunma Ekonomisi: 1923-2023

Eşref Uğur Çelik, Adem Yavuz Elveren

Cumhuriyet’in Fonları ve Türkiye Varlık Fonu

Mehmet Alagöz

Neoliberal Birikim Rejiminin Düzenleme Aracı Olarak Özelleştirme

Oğuz Oyan

CİLT IV

Cumhuriyet ve Kurumsal Dönüşüm

Hüseyin Özel

Hukuki Altyapı ve Ekonomi: Türkiye Cumhuriyeti Anayasaları Üzerine Bir Değerlendirme

Ali Pişkin

Türkiye’de Modernleşme ve Kentleşmenin Cumhuriyet İçinde Geçen Yüzyıllık Öyküsü

İlhan Tekeli

Türkiye’de Siyasal Partiler ve Parti Sistemi

Ersin Kalaycıoğlu

Türkiye’de Popülizm: Merkez ile Taşra Çatışmasında Halkçılıktan Demokrasiye

Ersin Kalaycıoğlu

Türkiye’de Siyasal İslam ve İktisat Politikaları

Çağlar Ezikoğlu

Devalüasyonlar ve Darbeler

Şiir Yılmaz

Türk Yükseköğreniminin Yüzyılı

Oğuz Esen

Cumhuriyet’in Yüzüncü Yılında Eğitim

Kadri Yamaç

Cumhuriyetimizin Yüzüncü Yılında İş Mevzuatımızda İşgücü Piyasasına İlişkin Yasal Düzenlemelerin Gelişim Süreci

Alpay Hekimler

Yüzyıllık Göç: Türkiye’ye Yönelen Kitlemel Göçler ve Ekonomik Etkileri

Aslı Şahankaya Adar, Saniye Dedeoğlu

Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sisteminin Kurumsal Yapılanması

Şerife Türcan Özsuca

Sosyal Yardımlarda Süreklilik ve Değişim

Volkan Yılmaz, Nurhan Yentürk

Sanat, Piyasa, Devlet ve Türkiye

Sacit Hadi Akdede

Yarım Yüzyılın Ekonomi Süreli Yayınları (1918-1945)

Uygur Kocabaşoğlu, Aysun Akan

Türkiye’de Medya Endüstrisi (1950 ve Sonrası)

Ümit Atabek

İKİNCİ YÜZYIL EKONOMİSİ ÜZERİNE

Cumhuriyet’in İkinci Yüzyılında Eğitim Kalitesi

Ayşe İmrohoroğlu

Cumhuriyet’in İkinci Yüzyılı için İktisat Politikaları Üzerine

Sübidey Togan

İkinci Yüzyılın Ekonomisi

Selva Demiralp

Cumhuriyet’in İkinci Yüzyılı için İktisat Politikaları

Şebnem Kalemli-Özcan

Özüne Sadık Kalmak: Yarının Türkiye’sinin İktisadi İmtihanları

Francesco Boldizzoni

İÇİNDEKİLER

xiii

CİLT I YÜZYILIN İKTİSAT TARİHİ

ÖNSÖZ ix

SUNUŞ xvii

Cumhuriyet'in Devraldığı Osmanlı İktisadi Mirası 1

Şevket Pamuk

I. Giriş..... 1

II. Kurumsal Değişiklikler 2

III. Dışa Açık Ekonomi 6

IV. Savaşlar ve Yükselen Milliyetçilik (1912-1922)..... 10

V. Sonuç 12

**1930'ların Sanayileşme Hareketi ile Birinci Sanayi Planı'ndan
Kimi Kesitler 15**

Serdar Şahinkaya

I. Giriş..... 15

II. Bütün Milli Kuvvet Kaynakları..... 15

III. Türkiye Cumhuriyeti'nin Birinci Sanayi Planı (1933) ve Kimi Kesitler 24

IV. Sonuç..... 27

1962-1980 Dönemi Türkiye Ekonomisi..... 31

Burak Atamtürk

I. Giriş: Türkiye Ekonomi Politikinde 1960 Yılına Giden Süreç..... 31

II. Kalkınma Planları Dönemine Genel Bakış (1962-1980)..... 37

III. Sonuç 55

Savaş Dönemi Türkiye Ekonomisi 58

Ömer Faruk Çolak

I. Giriş.....	58
II. Savaşan Ülkelerde İkinci Dünya Savaşı'nda İzlenen İktisat Politikaları..	58
III. İkinci Dünya Savaşı Dönemi Türkiye Ekonomisi.....	71
IV. Sonuç	122

Türkiye'nin 1945-1960 Dönemi 131

Salih Barışık, Ömer Faruk Çolak

I. Giriş.....	131
II. Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş ve Sonrası	132
III. Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikaları	139
IV. Sonuç.....	154

Sanayileşme, Kalkınma ve Demokrasi İlişkisi Işığında Türkiye'de Sanayileşme Stratejilerinde Ana Kırılma Noktalarının ve Dönüşümün Kısa Öyküsü: 1923-1980 158

Fikret Şenses

I. Giriş.....	158
II. 1923-1945 Dönemi.....	158
III. 1946-1950 Dönemi	160
IV. 1960-1979 Dönemi.....	161
V. 1980 Dönüşümü	163
VI. Sanayileşme, Kalkınma ve Demokrasi	165
VII. Özet ve Sonuç.....	166

Türkiye Ekonomisinde Planlı Dönem ve Sonrasındaki Makroekonomik Gelişmeler 169

Oktar Türel

I. Giriş.....	169
II. Ulusal Hasıla	170
III. İşgücü ve İstihdam	178
IV. Türkiye'nin Dış Ekonomik İlişkileri	183
V. Kamu Kesimi Finansmanı.....	191
VI. Sonuçlandırmak Üzere: Dünya ve Türkiye	195

Devlet Planlama Teşkilatı'nın Kuruluşu ve Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planının Hazırlanması..... 205

Ergun Türkcan

I. Giriş.....	205
II. Planlama Kavramının Sovyetler Birliği'nde Doğuşu	206
III. Türkiye'ye Planlamanın Girişi ve Uygulanması	208
IV. İlk Plancılardan Birinin Genel Bir Eleştirisi	227
V. Sonuç Yerine	229

Türkiye'de Bilim, Teknoloji ve Yenilik Politikalarının Kısa Tarihçesi 236

Ergun Türkcan

I. Giriş.....	236
II. Bilim, Teknoloji ve Yenilik Politikalarının Tarihsel Kökenleri ve Uygulamalar	237
III. Türkiye'de Bilim Politikası Pratiğinin Gelişmesi.....	244
IV. 21. Yüzyıl Başında TÜBİTAK ve Bilim Politikası: Bir Retrospektif.....	274
V. Sonuç ya da Türkiye Ne Yapmalı?	276

Cumhuriyet'in 100. Yılında Bilim, Teknoloji ve Yenilik Politikası 294

Ergun Türkcan, Yakup Kepenek, Erkan Erdil, M. Teoman Pamukçu, İ. Semih Akçomak

- I. Giriş..... 294
 II. Türkiye Cumhuriyeti'nde Bilim ve Teknoloji Hayatı: 1923-1960..... 300
 III. Bilim ve Teknolojinin 20 Yılı: 1960-1980..... 308
 IV. Gelecek için Nasıl Bir Bilim ve Teknoloji Politikası Gerekliyor?..... 337

Türkiye-AB İlişkileri: Direnç Alanları..... 346

Ahmet Şahinöz

- I. Giriş..... 346
 II. AB'ye Üyelik Süreci 347
 III. Tam Üyelik Müzakereleri 364
 IV. İlişkilerde "Direnç Alanları" 369
 V. Son Söz: Direnç Alanlarını Aşmak 390

Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de İktisadi Büyüme 395

Şevket Pamuk

- I. Giriş..... 395
 II. Veri ve Ölçüm Sorunları 396
 III. Yüzyıla Toplu Bakış..... 400
 IV. Bir Dönemleme..... 403
 V. Türkiye'de Büyümenin Yakın Nedenleri..... 411

Kavramlar Dizini 416

İsimler Dizini 423

İÇİNDEKİLER

ix

CİLT II

YÜZYILIN MAKROEKONOMİK ANALİZİ

Ekonomi Yönetimi ve Krizler 1

Mahfi Eğilmez

- I. Giriş Ekonomik Kriz Tanımı, Çeşitleri ve Sonuçları..... 1
- II. Uluslararası Ekonomik Düzendeki Yaşanan En Önemli Krizler..... 4
- III. Ekonomik Krizlerle Mücadelede Ekonomi Politikası 9
- IV. Krizlerin Biçimlendirdiği Yeni Bir Dünya 14
- V. Sonuç ya da Ekonomik Krizlerin Yönetiminde Ortak Yaklaşımlar..... 16

20. Yüzyılın İkinci Yarısında Türkiye Ekonomisinde Bölüşüm ve Büyüme Deseni 18

A. Erinç Yeldan

- I. Giriş..... 18
- II. Cumhuriyet Dönemi Ekonomik Dengelere Genel Bakış 18
- III. İş Çevrimleri: Mucizeler ve Çöküşler 22
- IV. 1980 Dönüşümü: Mutlak Kapitalizmin Uluslararası Yeni İş Bölümü 30
- V. 2001 Krizi Sonrası Türkiye..... 36
- VI. Sonuç ve Genel Değerlendirme: Bu Öykü Burada Kalmamalı... 44

Yüzyılda Türkiye İşgücü Piyasası..... 47

Alpay Filiztekin, Seyfettin Gürsel

- I. Giriş..... 47
- II. Uzun Dönemde Türkiye İşgücü Piyasası Verileri..... 50
- III. Türkiye İşgücü Piyasasının İlk Evresi: 1923-1949, Tarım Ağırlıklı Ekonomide İşgücüne Yüksek Katılım, Düşük İşsizlik 51
- IV. Büyük Yapısal Dönüşüm ve Yükselen İşsizlik: 1950-1979..... 62

V. Dışa Açık Sistemde Çalkantılar ve İşgücü Piyasasında Çarpıcı Gelişmeler: 1980-2003	71
VI. Türkiye İşgücü Piyasasında Tarihsel Dönemeç: Kadınların İşgücüne Katılımında ve İşsizliğinde Artış (2005-2017)	81
VII. Türkiye İşgücü Piyasasında Yeni Bir Evre: İşgücünde Büyük Kayıplar, İşsizliğin Yönünde Belirsizlik, 2018-... ..	91
VIII. Sonuç: Türkiye İşgücü Piyasasında Yüzyılda Geline Aşama, Başlıca Sorunlar ve Geleceğe Dair Tartışmaya Açık Bazı Öngörüler	97

Kadın İşgücünün Değişen Yapısı 105

Meltem Dayıoğlu

I. Giriş.....	105
II. Arka Plan: Artan Eğitim, Düşen Doğurganlık ve Değişen Aile Yapısı..	106
III. İşgücü Çıktıları	112
IV. Sonuç.....	126

Küresel Krizlerde Türkiye: Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme..... 133

Nazire Nergiz Dinçer

I. Giriş.....	133
II. Küresel Krizler: Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye.....	133
III. Küresel Krizlerin Türkiye'ye Etkilerinin Karşılaştırılması	143
IV. Sonuç.....	150

Türkiye'de Merkez Bankası ve Para Politikası 152

Timur Han Gür

I. Giriş.....	152
II. Para, Banka ve Merkez Bankacılığı Tarihi.....	153
III. TCMB Para Politikaları ve Stratejileri	162

IV. 2002 Yılından Günümüze Enflasyon Hedeflemesi Stratejisi (IT).....	170
V. Sonuç	172

Galata Bankerlerinden Ulusal Bankacılık Sisteminin Gelişimine..... 178

Süleyman Değirmen, Perihan Hazel Kaya, Ömür Saltık

I. Giriş.....	178
II. Osmanlı Devleti'nde Bankacılık Faaliyetleri (1847-1923)	178
III. Cumhuriyet Dönemi Bankacılık Faaliyetleri (1923'ten Günümüze) ...	190
IV. Sonuç	215

Enflasyonda Ektiğini Biçmek..... 224

Refet S. Gürkaynak, Burçin Kısacıkoğlu, Sang Seok Lee

I. Giriş.....	224
II. Geç Osmanlı Döneminde Maliye Politikası ve Enflasyon.....	225
III. Türkiye Cumhuriyeti	232
IV. Sonuç: İkinci Yüzyılın Başında Enflasyon Dinamikleri.....	240

Yüzyıldır Çözemediğimiz Bir Sorun: Gelir Dağılımı Meselemiz 244

Öner Günçavdı, Ayşe Aylin Bayar

I. Giriş.....	244
II. Sermaye Birikimi ve Kurumsal Çevrenin Önemi	246
III. Sanayileşme Sürecinde Kent-Kır İlişkisi ve Gelir Dağılımı	270
IV. AKP'nin Sermaye Tercihi ve Gelir Dağılımı	302
V. Sonuç	306

Türkiye'nin Dış Ticaret Politikası ve Uygulamaları: 1923-2023..... 315

Mehmet Sait Akman

I. Giriş.....	315
II. Yüzyıllık Dönemde Dış Ticaret Politikasının Seyri	317
III. Cumhuriyet Dönemi Dış Ticaret Politikasının Genel Bir Değerlendirmesi	354

Türkiye'nin Dış Ticaret Macerası..... 361

M. Ege Yazgan, Özlem Derici Şengül

I. Giriş.....	361
II. İlk Yüzyılda Dış Ticarete Genel Bakış.....	363
III. Dünya Ticaretindeki Pay.....	367
IV. Dış Pazarlar.....	369
V. Ürün Kompozisyonu	370
VI. İhracatın Ürün “Karmaşıklığı”	372
VII. Dış Ticaret Hadleri, Reel Kur, İhracatın İthalatı Karşılama Oranı.....	375
VIII. Dış Ticaret Açığının Belirleyicileri	381
IX. Katma Değer ve İhracat.....	384
X. Küresel Değer Zinciri ve İhracat.....	385
XI. Sonuç	388

Türkiye’de Dış Kaynak Bağımlılığı ve Cari Açıklar..... 391

Turan Subaşat

I. Giriş.....	391
II. Cari Açıklar ve Doğurduğu Riskler.....	392
III. Sonuç	418

Türkiye'nin Dış Sermaye Bağımlılığına Kısa Bir Bakış 423

Özgür Orhangazi

I. Giriş.....	423
II. Tarihsel Arka Plan: Cumhuriyet'in İlk Yıllarından Büyük Buhran'a	424
III. 24 Ocak Kararları'ndan Sermaye Hareketlerinin Serbestleştirilmesine.....	428
IV. 2020-22: Ekonomi Politikalarında Makas Değişikliği	438
V. Sonuç Yerine	441

Cumhuriyet Dönemi Maliye Politikaları..... 444

İzzettin Önder

I. Giriş.....	444
II. Osmanlı İmparatorluğu'ndan Devralınan Kuruluş Dönemi Maliye Sistemi	448
III. Sonuçlar	477

Yüzyılın Yabancı Sermaye Öyküsü..... 483

Ayça Tekin-Koru

I. Giriş.....	483
II. Küreselleşmenin Kısa Bir Tarihi	484
III. Çok-Uluslu Şirketlerin Tarih Sahnesine Çıkışı	487
IV. Buhar Makinesi ve İlk Ayrıştırma	488
V. Bilgi İletişim Teknolojileri ve İkinci Ayrıştırma.....	514
VI. Üçüncü Ayrıştırmaya Doğru	531

Türkiye ve Yükselen Ekonomiler 545

Değer Eryar

I. Giriş.....	545
---------------	-----

II. Yükselen Ekonomiler ve Türkiye	546
III. Yükselen Ekonomilerde Yapısal Dönüşüm ve Sanayileşme.....	551
IV. İmalat Sanayi ve Dış Ticaret Yapısı.....	555
V. Büyüme, Dış Denge ve Finansman	559
VI. Fırsatlar ve Kısıtlamalar	562
VII. Sonuç: Geleceğe Dair	566
Kavramlar Dizini.....	570
İsimler Dizin.....	578

İÇİNDEKİLER

ix

CİLT III İKTİSADİ GELİŞİM VE SEKTÖRLER

Türkiye'nin Kalkınma Politikaları 1

Fatma Doğruel, A., Suut Doğruel

- I. Giriş..... 1
- II. Türkiye'nin Görelî Büyüme Performansı ve Sanayileşmedeki Değişim 3
- III. Otonom Dönem ve Yapısal Değişimde İlk Adımlar: 1923-1938 6
- IV. İkinci Dünya Savaşı ve Sonrası Yıllarda Arayışlar ve Tercihler: 1946-1980 11
- V. Dışa Açılma ve Yapısal Değişim: 1980 Sonrası Dönem 18
- VI. Kalkınma Politikaları: Yüzyıl, Türkiye'ye Ne Öğretti?..... 21

Sermaye İçi Çatışma ve Sermaye Birikimi..... 27

Alper Duman

- I. Giriş..... 27
- II. Devlet ve Sermaye: Temel Argümanlar 29
- III. Sermaye ve Devlet: Birikim ve Çatışma 33
- IV. Sermaye Çatışma Evreleri..... 35
- V. Değerlendirme ve Sonuç 39

Belirsizlikler Çağında İklim Krizi ve Sürdürülebilir Kalkınma: Dünyada ve Türkiye'de Gelişmeler 41

Meneviş Uzbay Pirili, Bahar Özay

- I. Giriş..... 41
- II. 2050 Küresel Yol Haritası..... 42
- III. Sürdürülebilirliğin Ekolojik Boyutu 55
- IV. İklim ve Çevre Krizi: Çözümler, Stratejiler 61

V. Türkiye’de Sürdürülebilir Kalkınma ve İklim Politikalarında Gelişmeler (2019-2022)	72
---	----

VI. Sonuç	77
-----------------	----

Dünyada ve Türkiye’de Değişen Bölgesel Politikalar 87

Neşe Kumral, Hakan İnke, Begüm Y. Köseadağlı

I. Giriş.....	87
---------------	----

II. Bölgesel Politikalarda Değişen Paradigmalar	88
---	----

III. Günümüzde Bölgesel Politikalar	90
---	----

IV. Türkiye İBBS Düzey-2 Bölgeleri ve AB Bölgeleri	98
--	----

V. Sonuç	113
----------------	-----

Türkiye Tarımında Dönüşüm ve Çözülme 116

Osman Aydoğuş

I. Giriş.....	116
---------------	-----

II. Tarım ve Gıda Dış Ticaretinin Gelişimi	118
--	-----

III. Tarımsal Üretim ve Gıda Talebi	120
---	-----

IV. Yapısal Değişim.....	124
--------------------------	-----

V. İç Ticaret Hadlerinin Gelişimi.....	129
--	-----

VI. Tarımda Destek ve Korumacılığın Gelişimi	130
--	-----

VII. Sonuç ve Değerlendirme	132
-----------------------------------	-----

Türkiye Gıda Sanayisinin Son Yüzyılına Makro Bir Bakış ve Yeni Açılımlar 135

R. Funda Barbaros, Özge Kozal

I. Giriş.....	135
---------------	-----

II. Dünya Gıda Sisteminin Genel Görünümü.....	136
---	-----

III. Türkiye Gıda Sanayinin Son Yüzyılı	143
---	-----

IV. 500 Büyük Sanayi Kuruluşu'nda Gıda Sanayinin Son 50 Yılı	160
V. 21. Yüzyıl: Gıdanın Geleceği ve Türkiye.....	163

Türkiye'de Sanayileşmenin Kökeni Üzerine 173

Aykut Lenger

I. Giriş.....	173
II. Kapitalizm ve Sanayileşme	174
III. Osmanlı İmparatorluğu'nda Kapitalizm ve Sanayileşme	180
IV. Cumhuriyet Döneminde Kapitalizm ve Sanayileşme	188
V. Sonuç ve Tartışma	196

Cumhuriyet'in Sanayileşme Deneyimi: Sanayileşerek Kalkınma Stratejisinden Erken Sanayisizleşmeye..... 200

Bayram Ali Eşiyok

I. Giriş.....	200
II. Osmanlı'da İmalatın Erken Ölümü	203
III. Cumhuriyet'in Başlangıç Yıllarında Sanayii	207
IV. İthal İkameci ve Devletçi Sanayileşme Yılları	211
V. 1946 İvedili Sanayi Planı	215
VI. Yeni Dünya Düzeni ve 1947 Tarihli Türkiye İktisadi Kalkınma Planı. 216	
VII. Üretken Sermayenin Uluslararasılaşması ve İthal İkamesine Dayalı Planlı Sanayileşme Yılları.....	217
VIII. Kriz, Neoliberal Düzenleme, Sabit Yatırımlar ve Erken Sanayisizleşme.....	232
IX. İki Binli Yıllarda İmalat Sanayiinin Teknoloji Yoğunluğu: Panoramik Bir Bakış	248
X. Uluslararası Sanayide Türkiye'nin Görelî Başarımı.....	251
XI. Sonuç.....	258

**Cumhuriyet'in Kuruluşundan İki Binlere İnşaat Sektörü:
Geride Ne Kaldı? 265**

Bayram Ali Eşiyok

I. Giriş.....	265
II. Cumhuriyet'in Kuruluşundan Günümüze İnşaat Sektörü: Panoramik Bir Bakış	268
III. İki Binli Yıllar: İnşaat Sektörünün "Altın Çağı"	281
IV. İnşaat Sektörü ve Katma Değer: İmalat Sanayiiyle Karşılaştırmalı Bir Analiz	294
V. Sabit Sermaye Yatırımlarının Profili, Görelî Fiyatlar ve İnşaat	299
VI. Kamu Özel İş Birliği (KÖİ) Projeleri	305
VII. Kentsel Nüfus ve Konut	309
VIII. İnşaat Sermayesinin Uluslararasılaşması	320
IX. Sonuç.....	326

**Türkiye'de Askerî Harcamalar ve Savunma Ekonomisi: 1923-
2023..... 334**

Eşref Uğur Çelik, Adem Yavuz Elveren

I. Giriş.....	334
II. Türkiye'de Askerî Harcamaların Seyri.....	336
III. Açık Ekonomi Koşullarında Yeniden İnşa (1923 – 1929).....	340
IV. Korumacı – Devletçi Sanayileşme (1930-1938).....	343
V. Savaşlı Yıllar: İkinci Dünya Savaşı Öncesi ve Sonrası (1939-1950).....	345
VI. Dünya Ekonomisine Tarıma Dayalı Eklemlenme Girişimi (1950-1960)	347
VII. İç Dönük, Planlı ve İthal İkameci Sanayileşme (1960-1980)	349

VIII. Dışa Dönük Liberal Dönem (1980-2023).....	350
IX. Türkiye’de Savuma Ekonomisi Yazınının Kısa Bir Eleştirel Değerlendirmesi	357
X. Sonuç Yerine.....	359

Cumhuriyet’in Fonları ve Türkiye Varlık Fonu..... 364

Mehmet Alagöz

I. Giriş.....	364
II. Bütçe İlkelerinden Sapmalar (Fonlar).....	364
III. Cumhuriyet’in Fonları	366
IV. Türkiye Varlık Fonu (TVF)	375
V. Sonuç	382

Neoliberal Birikim Rejiminin Düzenleme Aracı Olarak Özelleştirme 388

Oğuz Oyan

I. Giriş.....	388
II. Özelleştirmelerin Tanımı, Kapsamı ve Gerekçeleri.....	391
III. Türkiye’de 1980-2002 Dönemi Özelleştirme Uygulamasının Özellikleri	396
IV. Özelleştirmelerin Kapsamının Genişlemesi ve Olağanüstü Hız Kazanması: IMF ve AKP Dönemi	408
V. Sonuç Yerine: Özelleştirmelerin Bazı Ekonomik, Sosyal, Siyasal Sonuçları	430

Kavramlar Dizini..... 441

İsimler Dizini 448

İÇİNDEKİLER

ix

CİLT IV KURUMSAL ALTYAPI

Cumhuriyet ve Kurumsal Dönüşüm 1

Hüseyin Özel

- I. Giriş..... 1
- II. İktisat ve Toplum: Üç Alternatif Model 3
- III. Cumhuriyet'in Kurumsal Dönüşümü 15
- IV. Sonuç 29

Hukuki Altyapı ve Ekonomi: Türkiye Cumhuriyeti Anayasaları Üzerine Bir Değerlendirme 33

Ali Pişkin

- I. Giriş..... 33
- II. Teorik Arka Plan..... 34
- III. Türkiye'de Anayasaların Ekonomik Yapıya Etkileri..... 42
- IV. Sonuç..... 51

Türkiye'de Modernleşme ve Kentleşmenin Cumhuriyet İçinde Geçen Yüzyıllık Öyküsü..... 57

İlhan Tekeli

- I. Giriş..... 57
- II. Utangaç Osmanlı Modernitesinde Anadolu'da Yerleşme Yapısı; Kentlerin Formunda Ne Tür Dönüşmeler Yaşandı ve Cumhuriyet'e Ne Tür Bir Miras Bırakıldı?..... 59
- III. Cumhuriyet, Ulus Devleti İnşa Ederken Ülke ve Kent Ölçeğinde Nasıl Bir Köktenci Modernite Projesi Uyguladı? 69
- IV. Cumhuriyet, İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Çok Partili Bir Rejime Geçince, Yaşamaya Başladığı Hızlı Kentleşmeye Popülist Bir Modernite Anlayışı İçinde Çözüm Bulmaya Çalışıyor 76

V. 1980 Sonrasında Dünya ve Türkiye Yeni Bir Dönüşüm Yaşamaya Başladıgında Türkiye'deki Kentler de Yeniden Bir Dönüşüm İçine Giriyor	81
VI. Son Verirken	88

Türkiye'de Siyasal Partiler ve Parti Sistemi..... 94

Ersin Kalaycıoğlu

I. Giriş: Siyasal Partilerin ve Parti Sisteminin Doğuşu	94
II. Osmanlı Siyasal Sisteminde Sosyo-Kültürel Ayrıklar ve Kitlesele Siyaset	95
III. Cumhuriyet'le Gelen Partiler ve Parti Sistemleri.....	100
IV. 1982 Anayasası Rejimlerinin Partileri ve Parti Sistemlerine Yakından Bakış	115
V. Sonuç: Çok Partiden Tek Partiye, Tek Parti'den Çok Partiye ve Hakim Partiye Siyasal Partilerin Öyküsü	131

Türkiye'de Popülizm: Merkez ile Taşra Çatışmasında Halkçılıktan Demokrasiye 139

Ersin Kalaycıoğlu

I. Giriş: Kitlesele Toplumda Halkla Siyaset.....	139
II. Sanayi Devrimi'nin Yarattığı Toplumlarda Siyasetin Değişimi	140
III. Sanayileşen ve Kentleşen Türkiye'de Siyaset ve Popülizm (1961 – 1982).....	152
IV. Sonuç: Farklılaşan Halk Yönetimi Savları ve Popülizm ile Demokrasi Çatışması	162

Türkiye'de Siyasal İslam ve İktisat Politikaları 166

Çağlar Ezikoğlu

I. Giriş.....	166
II. Erken Cumhuriyet Döneminde Siyasal İslam.....	166
III. Siyasal İslam'ın Partileşme Süreci: Millî Görüş Hareketi	174

IV. Kent Yoksulları ve Taşra Esnafı Desteğiyle Büyüyen Bir Güç: Refah Partisi ve 90'lı Yıllar	178
V. Sonuç	185

Devalüasyonlar ve Darbeler 188

Şiir Yılmaz

I. Giriş.....	188
II. 1946 Devalüasyonu	191
III. 1958 Devalüasyonu ve Sonrası: 1970 Devalüasyonu.....	192
IV. 1970'li Yıllar	194
V. 1980 Devalüasyonu	197
VI. 1994 Kararları	201
VII. 2002 Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı	202
VIII. 2008 Dünya Ekonomik Krizi ve Sonrası.....	204
IX. 2018 Devalüasyonu	207

Türk Yükseköğreniminin Yüzyılı 210

Oğuz Esen

I. Giriş.....	210
II. Eğitim Kademelerindeki Niceliksel Gelişmeler.....	212
III. Türk Yükseköğreniminin Oluşum Yılları (1923-1950) ve Dönemin Üniversite Anlayışı	214
IV. Sonuç	236

Cumhuriyet'in Yüzüncü Yılında Eğitim 240

Kadri Yamaç

I. Giriş.....	240
II. Düşünsel Alan	240
III. Meşrutiyet Dönemi Reform Çabaları	243

IV. Yeni Cumhuriyet: İlk On Yıl.....	246
V. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Uzanan Gelenek: Batı'dan Bilgi Aktarımı ve Yabancılar	261
VI. 1940 sonrası	264
VII. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesinin Türk Eğitimine Etkileri.....	270
VIII. Sonuç ya da Türkiye Cumhuriyeti Yüzyılının Yeni Binyılda Görünüşü.....	271

Cumhuriyetimizin Yüzüncü Yılında İş Mevzuatımızda İşgücü Piyasasına İlişkin Yasal Düzenlemelerin Gelişim Süreci ... 276

Alpay Hekimler

I. Giriş.....	276
II. Cumhuriyet Öncesi Döneme ve İşgücü Piyasasına Genel Bir Bakış	277
III. İş Mevzuatının Oluşturulmasına Yönelik İlk Düzenlemeler.....	280
IV. 1936 Tarihli İş Kanunu: Bir Devrim	284
V. 1961 Anayasası Sonrası Dönem	297
VI. 1982 Anayasası Sonrası Dönem	308
VII. Yürürlükteki Mevzuat ve İşgücü Piyasası	314
VIII. Genel Değerlendirme	330

Yüzyıllık Göç: Türkiye'ye Yönelen Kitleli Göçler ve Ekonomik Etkileri 342

Aslı Şahankaya Adar, Saniye Dedeoğlu

I. Giriş.....	342
II. Bitmeyen Göç.....	342
III. Göçün Karanlık Yüzü: Düzensiz Göç, Mülteci Akımları ve Eğreti İstihdam	355
IV. Sonuç Yerine.....	362

Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sisteminin Kurumsal Yapılanması 370

Şerife Türcan Özsuca

- I. Giriş..... 370
- II. Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sisteminin Kurumsal Yapılanması..... 374
- III. Cumhuriyet Döneminde Sosyal Güvenlik..... 378
- IV. Sonuç 389

Sosyal Yardımlarda Süreklilik ve Değişim..... 392

Volkan Yılmaz, Nurhan Yentürk

- I. Giriş..... 392
- II. Sosyal Politika Alanında Sosyal Yardım Programlarının Yeri..... 395
- III. Türkiye Literatüründe Sosyal Yardımlara Bakış..... 397
- IV. Sonuç 405

Sanat, Piyasa, Devlet ve Türkiye 410

Sacit Hadi Akdede

- I. Giriş..... 410
- II. Devletin Sanata Müdahalesi/Desteği: Devlet ve Piyasa..... 412
- III. Neoklasik İktisat ve Sanat 413
- IV. Sanatı Destekleme Modelleri 426
- V. Türkiye Açısından Bir Değerlendirme 429
- VI. Sonuç 434

Yarım Yüzyılın Ekonomi Süreli Yayınları (1918-1945) 438

Uygur Kocabaşoğlu, Aysun Akan

- I. Giriş..... 438
- II. Ekonomi Süreli Yayınları Hakkında Genel Bir Değerlendirme 443
- III. Sonuç 464

Türkiye’de Medya Endüstrisi (1950 ve Sonrası)..... 467

Ümit Atabek

I. Giriş.....	467
II. Menderes Hükümetleri Dönemi (1950-1960)	467
III. 1960-1980 arası.....	469
IV. 1980-2000 arası: Bab-1 Ali’den İki Telliye	474
V. 2000 Sonrası Dönem.....	481
VI. Sonuç	486

İKİNCİ YÜZYIL EKONOMİSİ ÜZERİNE

Cumhuriyet’in İkinci Yüzyılında Eğitim Kalitesi 491

Ayşe İmrohoroğlu

**Cumhuriyet’in İkinci Yüzyılı için İktisat Politikaları
Üzerine..... 495**

Sübidey Togan

I. Giriş.....	495
II. İktisat Teorisi.....	495
III. Uygulama: Singapur Deneyimi	506
IV. Sonuç.....	511

İkinci Yüzyılın Ekonomisi..... 513

Selva Demiralp

I. Giriş.....	513
II. 2001 ve 2023 Karşılaştırması.....	513

III. Güçlü Ekonomiye Geçiş (GEGP) programı ve Eylül 2023 tarihli Orta Vadeli Program (OVP)..... 515

IV. IMF'siz Yola Devam? 517

Cumhuriyet'in İkinci Yüzyılı için İktisat Politikaları 519

Şebnem Kalemli-Özcan

Özüne Sadık Kalmak: Yarının Türkiye'sinin İktisadi İmtihanları 521

Francesco Boldizzoni

Kavramlar Dizini..... 524

İsimler Dizini 533

ÖNSÖZ

Türkiye Cumhuriyeti, yıkılmış olan Osmanlı Devleti'nin üzerine kurulmuştur. Yeni devlet, eski devletin kültürel ve siyasi mirasını reddetmiştir. Bunu da kurumsal yapılanmayı değiştirerek yapmıştır. Daha bağımsızlık (İstiklal) savaşı sürerken Cumhuriyet'in kurucu önderi Mustafa Kemal ATATÜRK, ülkenin rejiminin Cumhuriyet olacağını yaverine not ettirmişti.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu kadroları, Osmanlı Devleti'nin yıkılışına, bilfiil savaş meydanlarında yaşayarak tanık oldu. Bundan dolayı, kurtuluşun yolunun tam bağımsızlıktan geçtiğinin de farkındaydılar. Cumhuriyeti kurarken de Osmanlı Devleti'nin çok kimlikli yapısına karşı ulus devlet kimliğini öne çıkartmışlardır. Bu tercih bilinçlidir. Çünkü Balkan Savaşları'yla ulus kimliğinin ne kadar önemli olduğunu anlamışlardır. Osmanlı Hanedanı tahtını korumak için önce Osmanlılık kimliğini, sonra Müslüman kimliğini öne çıkartmaya çalışsa da bu tercihlerin hiçbiri kabul görmüştür. Osmanlı Devleti çöküş sürecinde Balkan ülkeleri kadar Arap coğrafyasından da darbe üstüne darbe yemiştir.

Osmanlı Devleti'nin çöküşü elbette sadece siyasal gerekçelere bağlanamaz. Bundan da öte, ekonominin çökmüş olması da devletin yıkımında büyük rol oynamıştır. 1838 Ticaret Antlaşması sonrasında içine düşülen borç krizi Padişah'ın ve Hükümeti'nin Galata bankerlerine muhtaç olmasına neden olmuş; ülke, sonunda 1881'de iflas etmiş ve Düyun-u Umumiye'nin kurulmasıyla Osmanlı Devleti mali açıdan tutsak haline gelmiştir.

Yaşananlardan ders çıkaran kurucu kadro ve önder Mustafa Kemal ATATÜRK, ülkenin Cumhuriyet rejimiyle yönetilmesine karar verirken bunun bir toplum sözleşmesine dayanması gerektiğinin de bilincindeydi. Nitekim Türkiye, daha Cumhuriyet ilan edilmeden, 1921 Anayasası'nı dayanak alan Anayasal Devlet kimliğine sahip bir ülkedir. Cumhuriyet'in kurulması sonrasında kabul edilen 1924 Anayasası, Lozan Antlaşması'yla ülkenin siyasal ve iktisadi bağımsızlığını garanti altına almıştır.

Cumhuriyeti kuranların asıl hedefi çok partili bir sistemdi. Bunu da 1924 tarihinde Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkası deneyimiyle gerçekleştirmeye çalıştılar ancak başarılı olamadılar. Bu başarısızlıkta, III Selim'den

II. Mahmut'a ve günümüze değin ülkede egemen güç olmaya çalışan gericiler belirleyici olmuştur. Bu kesim, o günden bugüne hep bir hesaplaşma duygusu içinde yaşamıştır ve bu hesaplaşma, düşük yoğunlukta da olsa hâlâ devam etmektedir.

Genç Cumhuriyet, Osmanlı Devleti'nden ülkeyi ileriye taşıyacak hemen hiç iktisadi miras almadı diyebiliriz. Aldığı en önemli miras, 1954 yılına kadar ödenecek olan borçlar oldu. 1923'te Lozan Barış Görüşmeleri'nde İsmet İnönü'yü kapitülasyonlar kadar, bu büyük borç yükü de zorladı. Cumhuriyet'in kuruluşunun hemen ardından dünya ekonomisinin 1929 Bunalımı'na girmesi, Türkiye'yi hazırlıksız yakaladı. Türkiye, zorunlu nedenlerden dolayı korumacı önlemlere sarıldı. Nitekim İnönü'nün "*Bizim devletçiliğimiz zaruretten doğmuştur*" sözü, sermaye yetersizliğine karşı tutunacak bir dal olmadığının açık kanıtıdır.

Cumhuriyet, öncelikle üç beyazı üretmek için kolları sıvamıştır: un, şeker ve Amerikan bezi (patiska). Bu üç mala verilen önem keyfi değildir. Çünkü Osmanlı Devleti'nde halk giyinecek bile zor buluyordu.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında bir taraftan bu ürünleri üretecek örgütlenmelere gidilirken diğer taraftan iktisadi ve askerî açıdan büyük önem taşıyan demiryolu yapımı gerçekleştirilmiştir. I. Sanayi Planı'ndaki hedeflerin gerçekleştirilmesinde büyük bir başarı sağlansa da İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla ülke yeni bir iktisadi cenderenin içine düşmüştür. Türkiye, savaşa girmese de büyük bir ordu bulundurmamak zorunda kalmıştır. Tarım dayalı ekonomide erkek işgücünün üretimden çekilip tüketici konumuna gelmesi, büyük bir iâşe sorunu yaratmıştır. Üretim ve tüketimde yaşanan sorunlar, halkın hükümete olan güvenini de sarsmıştır.

Savaş sonrası yaşanan ekonomik sıkıntılar ve uluslararası gelişmelerin de etkisiyle, Türkiye, hızla çok partili seçime geçmiştir. Çok partili ilk seçim 1946 yılında gerçekleşmiştir. 1950 seçimleriyle de CHP, hükümet koltuğunu DP iktidarına bırakmıştır. DP, başta özgürlükçü bir söylem benimsemişse de daha sonra otoriter muhafazakâr kimliğe bürünmüş bir hükümet olma yolunu tutturmuştur.

1960 darbesiyle sistem teklese de 1961 Anayasası'nın sağladığı özgürlükçü ortam sonrasında çok sayıda parti TBMM'de sandalye elde etmiştir. 1963'ten itibaren Türkiye planlı kalkınma modeline geçmiştir. Bu model, 1980 askeri darbesine kadar eksikleriyle, gedikleriyle uygulanmıştır. Ancak bu tarihten sonra hazırlanan her plan, daha fazla sulandırılmış; 2002 sonrası AKP iktidarıyla planlama "*adı olup kendisi olmayan*" bir süreç olarak karşımıza çıkmıştır.

Türkiye ekonomisi, geçen yüzyıl boyunca, diğer ülkelerde olduğu gibi iktisadi alanda inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Yaşanan krizlerin birçoğu birbirine benzemektedir. Bunda daha çok, siyasal iktidarların popülist tavırları belirleyici olmuştur. Özellikle 2017 yılında Cumhurbaşkanlığı sistemine geçiş, krizlerin süresinin ve toplumsal maliyetinin yüksek olmasına kaynaklık etmiştir.

Bu kitap, Cumhuriyet'in yüzüncü yılı nedeniyle hazırlanmıştır. Aslında böyle bir çalışmanın üniversiteler, tarafından yapılması gerekiyordu. Ancak bunun olamayacağını TBMM'nin yüzüncü yılı olan 2020 yılındaki etkinliklerden anladığımızdan, elimizi taşın altına koyduk.

Kitap, 61 bölümdür; kitabın yazımına 39 üniversite ve kurumdan 77 akademisyen katkı vermiştir. Hepsine ayrı ayrı teşekkür ederim. Ne yazık ki kitabın yazım aşamasında üç akademisyeni, üç güzel insanı yitirdik. Onlar kitabın basıldığını göremediler. Sevgili arkadaşlarımız Prof. Dr. Fikret Şenses, Prof. Dr. Suut Doğruel ve Prof. Dr. Osman Aydoğuş artık aramızda değiller. Anıları önünde saygıyla eğiliyoruz. Işıklar içinde uyusunlar.

Kitabın hazırlanması yaklaşık iki yıl sürdü. Basım aşamasında son okumalarda ve görsel malzemenin temininde bana yardım eden Efil Yayınevi Genel Yayın Yönetmeni Serenay Dıraz'a, grafik ve dizgiyi yapan Ferhat Önder'e ve dağıtımı üstlenen Mert Bolata'ya sonsuz teşekkürler.

Her zaman olduğu gibi bu çalışmada yaşadığım stresi eşim ve yayınevimizin Genel Müdürü Fethiye Çolak benimle paylaştı. Onun varlığı bana kitabın yazımında güç verdi. Doğrusu onsuz bir hayat benim için çok zor olurdu.

Değerli okurlar, günümüzde beş kişi toplanıp neredeyse yemeğe bile gitmekte zorlanırken 77 akademisyenle ortak bir kitap çıkarmak zor oldu. Zorluğu kolay kılan, her yazarımızın çalışmaya verdikleri değer ve iyi niyetleri oldu. Bu çalışma, aynı zamanda Türkiye'de var olan düzene karşı hâlâ bilim yapılabileceğini de göstermektedir.

Son teşekkürü ise ebedi önder Mustafa Kemal ATATÜRK ve Cumhuriyet'in kurucu kadrolarına etmek isterim. Eğer onların olağanüstü çabası ve aydınlanma yolunda gösterdikleri gayret olmasaydı, bugün bu satırları çok zor yazardık.

Hepimizin Cumhuriyet'e daha verecek çok alın terimiz var. Aydınlanmayı rehber edinmiş akademisyenler, araştırmacılar bu yolda var olmaya devam edecek.

Çankaya/Ankara
9 Eylül 2023
Ömer Faruk Çolak

SUNUŞ

Asaf Savaş Akat*

Büyük Millet Meclisi'nin Cumhuriyeti ilan ettiği 1923 yılı Türkiye için neden bu kadar önemli? Çünkü son birkaç yüzyılın en kritik tarihi kırılma noktasını simgeliyor. Söz konusu olan, siyasi düzeyde çoklu etnik-dini topluluğu barındıran bir askeri imparatorluktan vatandaşlık üzerine inşa edilen ulus devlete, ekonomik düzeyde ise geleneksel (geçimlik) tarıma dayalı köylü toplumundan kentlerde yüksek verimli sanayi ve hizmet üretimine temellenen rekabetçi ekonomiye geçiş sürecindeki belirleyici konumudur. Dönemin analizlerinde çok farklı -hatta zıt- tavırlara rağmen 1923'ün hayati rolünde fikir birliği görülüyor. Bu açıdan, Cumhuriyet'in yüzüncü yılı gerçekleşen büyük dönüşümün başarılarının ve zafiyetlerinin gerçekçi bir bilançosunu oluşturmak, gelecek için gerekli dersleri çıkartmak için iyi bir fırsat sunuyor. Zaten elinizdeki kitabın amacı, yaşanan büyük dönüşümün ekonomik boyutunu farklı açılardan incelemek, böylece dönemin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunmaktır.

Hangi büyük dönüşüm? Öncüleri daha eskilere giden, ama mütevazı doğumu 18. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa'nın Atlantik kıyısında pek ilgi çekmeyen irice bir adada gerçekleşen, oradan süratle geri kalan Avrupa'ya ve diğer coğrafyalardaki uzantılarına ("Bati") yayılan farklı (yeni) siyasi, ekonomik ve toplumsal kurumlar kümesini kastediyorum. Bunların seferber ettiği toplumsal enerjiyle tetiklen bilimsel, teknolojik ve ekonomik dinamizm, sonraki yüzyılda -ağır insani bedeller pahasına da olsa- yer yüzünün çehresini ve tarihin akışını geri dönülmez şekilde değiştirdi, binlerce yıllık tarım medeniyetini sona erdirdi, bugünün dünyasını ve insanını yarattı. Dönüşümün şiddeti ve toplumsal yaşamın tüm düzeylerine, anlarına, hücrelerine vs. sızabilme mahareti, onu tek sözcüğe hapsedmeyi zorlaştırıyor. Karmaşık (tek) somut gerçeğin farklı cephelerine vurgu yapan -özünde eşdeğer- kavramlara ihtiyaç duyuluyor: kapitalizm, sanayi toplumu, modern toplum. Türkiye'nin son yüzyıldaki ekonomik ve toplumsal serüvenine, ister sanayileşme (gelişme, kalkınma) ister kapitalistleşme ister modernleşme diyelim, ancak bu devasa küresel alt-üst oluşun içerisinden bakarak anlam kazandırabiliriz.

Cumhuriyet'in mirasçısı olduğu Osmanlı'nın bu medeniyet kırılmasına katkısı, "ilk günahı" payı var mı? Olumlu cevaplayamıyoruz. Neyse ki yalnız değildir. Cumhuriyet'in kurulduğu tarihte sanayi toplumu olma yolunda mesafe katetmiş Avrupa ülkelerinin çoğu aynı kategoridedir. Bu ise diğer, daha önemli soruyu davet ediyor. Bölgesine

* Prof. Dr., İstanbul Bilgi Üniversitesi.

doğru hızla genişleyen yeni düzenin kendisi için yarattığı tehdidi en önce hissetmesine ve 19. yüzyıl başından itibaren üst üste reformlar denemesine rağmen Osmanlı Devleti, değişen koşullara uyum sağlamakta yakın coğrafyasına kıyasla bile neden bu kadar başarısız olmuştur? Özellikle akla gelen karşı örnek, kurulan yeni düzenden coğrafi uzaklığı sayesinde bir süre kendini yalıtabilen Japonya'nın 19. yüzyıl ortasında somutlaşan Batılı tehdide Meiji dönemi reformlarıyla başarılı tepki vermesidir. Osmanlı'ya muadil dış koşullara rağmen (kapitülasyonlar) büyük bir sanayileşme (kapitalistleşme) hamlesi yarım yüzyılda gerçekleşmiş ve ülke diğer (kültürel, siyasi) kurumlarındaki farklılıklara rağmen (hatta onları koruyarak) güçlü Batı'ya kafa tutabilecek ekonomik-askeri güce ulaşmıştır. Osmanlı'da reform çabasının ekonomi-dışı düzeylerde (siyaset, idare, kültür) ekonomiye kıyasla daha olumlu sonuçlar vermesi, dönüşüme en büyük direncin ekonomik düzey ve kurumlarda yoğunlaşması ayrıca dikkati çekmektedir.

Önemli bir konuya geliyoruz. Bir ülkenin (Türkiye'nin) dönüşüm serüvenini mutlaka küresel sürecin bütünlüğüne yerleştirme zorunluluğu, sıkıntılı bir analitik tuzağa gebedir. Şöyle vazedelim. Ülkenin yaşadığı somut tarih, bir yanda kendisinin etkileyemediği, büyük ölçüde sistemin güçlü/hâkim ülkeleri tarafından oluşturulan dış dinamiklerin, diğer yanda kendi özgül koşullarının sonucu iç dinamiklerin bütününe yansıtır. Kritik sorun, dış ve iç dinamiklerin somut tarihe etkilerini doğru saptayabilmektir. Nüansların önem kazandığı, iki uç noktası analizi çok yanlış yerlere götürecektir, yani çok özenle ele alınması gereken zor bir kavramsal ayırmadan söz ediyoruz. Büyük tehlike, dış dinamiklerin etki ve gücünü abartmak, iç dinamikleri ise ihmal etmek, hatta küçümsemektir. Böylece yaşanan serüvenin özgüllüğü kaybedilir, genel geçer olduğu düşünölen şemalara sıkıştırılan analiz, ülke gerçeklerinden kopar; eylem kılavuzu olma niteliğini kaybeder. Maalesef bu, sık düşölen bir yanılgıdır. Tersine daha az rastlanır ama sonucu aynıdır.

Bir benzetme üzerinden açalım. Dış koşullar, lokanta menüsü muadilidir. Mümkün olabilecekleri sıralar. Yemek listesi, farklı iktisat politikası kümelerini temsil eder; iktisat teorisinin bulgularını, başka ülkelerin deneyimlerini, küresel konjonktürün etkilerini, siyasi-stratejik gelişmeleri vs. yansıtır. Ülke yönetimleri, lokantanın müşterileridir. Menüden yemek seçerler. Menüyü doğru okuyabilme bile başlı başına bir beceridir. Zihniyet boyutu, yani iktidar odaklarının mümkün iktisat politika tercihlerini ne kadar anlayabildikleri ve farklı çözümlerin sonuçlarını nasıl değerlendirdikleri kritik önemdedir. Uygulanacak politikaları, ülkenin ekonomik, siyasi, toplumsal, kültürel vs. düzeylerinin tümünün katıldığı süreçte ülkeyi yönetenler belirler. Özetlersek: Mümkün politika kümeleri dış dinamiği, fiilen seçilen politika kümesi ise iç dinamiği yansıtır. İç dinamiğin "görelilik" denebilir.

Cumhuriyet döneminin tarihi yol ayrımlarına bu perspektiften bakılabilir. Japon sanayileşmesi Cumhuriyet'in kuruluşundan önceydi. Sovyetler Birliği ve İtalya'nın sanayileşme seferberlikleri Büyük Buhran'la çakıştı. Savaş sonrasında ekonomik gelişme arayışı dünyada yaygınlaştı, farklı kalkınma/sanayileşme stratejileri belirginleşti.

1960'larda Doğu Asya ülkeleri (Tayvan, Kore) sanayi ürünü ihracatına odaklanarak sanayileşmede büyük başarı yakaladı. 1970'lerde Batı Avrupa ülkelerinde önce ekonomik, sonraları siyasi bir birliğe (AB) doğru giden tarihi süreç hızlandı. Araya petrol fiyatı şokları, Sovyetler Birliği'nin çözülmesi girdi. Çin Komünist Partisi insanlık tarihinin belki de en başarılı sanayileşme seferberliklerinden birini devreye soktu. Farklı biçimde de olsa, onu Hindistan'ın ekonomik yükselişi izledi. Son yıllarda da Vietnam'ın yakaladığı ivme göze çarpıyor. Lafı uzatmayalım. Dönem boyunca bazı ülkeler başarılı sonuçlar veren iktisat politikaları seçerken benzer dış koşullara rağmen Türkiye bunları örnek alma, taklit etme gereğini bile pek hissetmiyor. Neden böyle oluyor? Sorunun cevabı, iç etkenlerin yani Türkiye'de iktisat politikası karar süreçlerinin ve içerdikleri siyasal, ideolojik, toplumsal vs. dinamiklerin gerçekçi analizini gerektiriyor.

Sunuş yazısında bu kadarı yetiyor. Sadece yukarıdaki zihniyet (ideoloji) boyutu üzerine birkaç gözlem yapmak istiyorum. Kapitalizmin² içerdiği tarihi dönüşümün esas kurumsal yeniliği, bireyin ve birey topluluklarının (sivil toplum) devletle ilişkilerinde sağladığı köklü değişimde somutlaşır. Kapitalizm, teori ve pratikte, bireyin devletten izinsiz faaliyet alanının genişlemesi ve devletle ilişkisinin keyfilikten çıkartılıp nesnel kurallara bağlanması demektir. Kapitalizmin olmazsa olmaz iki kurumuna, özel mülkiyete ve piyasa mekanizmasına buradan ulaşılır. Bir çıkarımı, dış dünyaya ekonomik ilişkilerin, yani siyasetin mekânı milli devletin küresel piyasaya eklenmesidir (açık ekonomi). Diğeri, özgür bireyin (bireycilik) güçlü ahlaki kodlarla (kamu yararı) dengelenmesidir. Büyük dönüşüm aslında bu temel kurumların filizlenmesi, güçlenmesi, yaygınlaşması ve giderek ekonomik yaşamın ana çerçevesini oluşturması sürecidir. Son yüzyılın tarihi de, arada girilen çıkmaz yollarla birlikte bu vargıyı doğrular yöndedir.

Velhasıl, başarılı sanayileşme örneklerinin gerisinde, özel mülkiyet-piyasa-açık ekonomi karşıtlığının, yani gelişen kurumlarla uyumsuz eski-toplum zihniyetlerinin direncinin kırılması, etkisinin sınırlanması ve giderek tasfiye edilmesi yatar. Demek ki Türkiye'de iktisadi zihniyetin kendi içinde ve başka ideolojilerle kurduğu karmaşık ilişkilerin yol açtığı evrimin saptanması, bizi iç dinamiklerin daha gerçekçi bir analizine, oradan da ülkenin performansını kısıtlayan etkenlerin daha iyi anlaşılmasına götürecektir.

Böylece sıra Cumhuriyet döneminde Türkiye ekonomisinin genel bir değerlendirmesini yapmaya geldi. Sorular bellidir. Türkiye başarılı mı? Ne kadar başarılı? Neden daha başarılı olmadı? Bugün hangi noktada? Bundan sonra ne olur? Her biri kitaplar dolduracak bu sorulara cevaplarımı kısaca özetlemek istiyorum.

¹ Kapitalizm, sanayi toplumu ve modern toplum (dolayısıyla kapitalistleşme, sanayileşme, modernleşme) kavramlarının eş-değer tanımlanması burada kapitalizm yerine diğer ikisinden birinin olabileceği anlamına geliyor. Kapitalizmi ideolojik işareti daha güçlü olduğu için tercih ettim.

Türkiye'nin 100 yıllık serüveni başarılı mı? Bugünü, bırakın 1923'ü, 1953'le, 1998'le, hatta 2013'le bile karşılaştırınca hiç tereddütsüz evet derim. Türkiye kendi içinde değerlendirince kesinlikle başarılıdır. Verimlilik, kişi başına gelir, sanayi üretimi, tarımın istihdamdaki payı, kent nüfusu, yoksulluk vs. nicel makro göstergeler; elektrik, çelik, çimento, buğday, telefon vs. nicel mikro göstergeler; çocuk ölümleri, ortalama yaşam, yoksulluk, ortalama eğitim, edebiyat, görsel sanatlar vs. nitel göstergelerin hepsi aynı yöndedir. Hepsinde bugün, yakın ve uzak geçmişten daha iyidir. Birazdan değişeceğim güncel yapısal ve konjonktürel zafiyetlerin bizi karamsarlığa itmesine izin vermeyelim. Mutlak sayılarla Türkiye başarılıdır, nokta. Bu bulgu yeterli midir? Hayır, çünkü o arada dünya da yerinde saymadı, büyüdü, gelişti, zenginleşti. Böyle ölçünce, bugün, durumu 100 yıl öncesinden daha kötü bir toplum bulanabileceğini hiç sanmıyorum.

Demek ki başarıyı ölçmek için geri kalan dünyada olup biteni de hesaba katan başka bir ölçü geliştirmeliyiz. Literatürde “yakınsama” (*convergence*) ya da “yakalama” (*catch-up*) kullanılıyor. Türkiye'den önce sanayileşen (gelişmiş, zengin) ülkelerle³ arasındaki nicel ve nitel mesafenin kapanması başarıyı tanımlıyor. Yüzyılın ilk yarısı verileri daha az güvenilir olsa da, zengin veri tabanları kolay bir yargıyı mümkün kılıyor. Cevap yine tereddütsüz olumludur. Dönemin tümüne bakınca, Türkiye'nin, gelişmiş dünyayla arasındaki (yukarıda örneklenen göstergelerle) nicel ve nitel mesafeyi kapatan ülkeler arasında yer aldığı çok net şekilde görülüyor. Keza, aynı dönemde çok sayıda ülkenin bu kıstası tatmin edemediği de ortaya çıkıyor. Arjantin gibi, nicel ve nitel göstergeleri gelişmiş ülkelere uzaklaşan nispi gerileme (fakirleşme) deneyimine “fiyasko” (*failure*) diyebiliriz. Türkiye kesinlikle bir fiyasko değildir. Ayrıca, Türkiye'nin yakınsama sürecinde fazla dalgalanma yaşanmadığını, düze yakın bir çizgi üzerinde istikrarlı bir gelişme tutturduğunu da hatırlatalım. Ekonomi-dışı göstergeler (siyasal, toplumsal, kültürel vs.) için de benzer bir durumun geçerli olduğunu tahmin ediyorum. Özetle, Cumhuriyet döneminde Türkiye gelişmiş ülkeleri yakalama anlamında başarılı ülkelerden biridir.

Sıra, muadil başlangıç koşullarından yola çıkıp gelişmiş ülkelerle yakınsamada yol alan diğer ülkelere göre Türkiye'nin başarısını saptamaya geldi. Ancak, önce önemsedğim bir konuyu açacağım. Gelişmiş ülkeler demografi, doğal kaynaklar, coğrafi mekân, tarihi ve kültürel miras açısından çok heterojendir. Bu, yüksek verimli ekonomiler olmalarının bu etkenlerle açıklanamayacağına işaret ediyor. Buna karşılık, kurumsal özelliklerine bakınca çok daha homojen bir yapı derhal göze çarpıyor. Bir dizi temel kurum hepsinde müşterektir: mülkiyet hakları, hukukun üstünlüğü, bağımsız yargı, tarafsız idare, rekabetçi ve adil seçimler vs. Korelasyon, nedensellik değildir; yine de ampirik vargının (bugün itibarıyla; gelecek bilinmiyor) söz konusu kurumların yüksek verimliliğe sahip bir ekonominin gerekli koşullarını oluşturduğu görüşünü desteklediği söylenebilir. Türkiye açısından, zengin ülkelerde fiyat istikrarının da sağlandığını hatırlatmakta yarar görüyorum.

² Petrol zengini az sayıdaki ülke hariçtir.

Analizi Türkiye'nin de içinde yer aldığı, zengin ülkelerle yakınsamada başarılı gelişen ülkelere uzatalım. Ancak, bu kez heterojenliğin yukarıda sayılan demografik vs. özelliklerle sınırlı kalmadığı, kurumsal yapıları da kapsadığı hemen görülüyor. Bazılarında kurumsal ve ekonomik gelişme paralel seyretmiş, yani ekonomiyle birlikte kurumsal yapıda da zengin ülkelerle yakınsama gerçekleşmiştir. Türkiye'yi bu kategoride düşünebiliriz. Bazılarında ise hızlı sanayileşme zengin ülkelerden çok farklı, hatta zıt kurumsal özelliklerle eşleşmiştir. Kurumsal farklılığın (ayrışma) başarılı ekonomik yakınsamayı engellemediğine, önce Çin'in, son dönemde Vietnam'ın ekonomik performansı yeterli örnektir. Demek ki, kurumsal yapı ile yüksek verim arasında kurulan güçlü korelasyon, kurumsal yapı ile hızlı büyüme ilişkisine bakınca ortadan kalıyor; tersine, farklı kurumsal yapıların hızlı büyümeyle uyumlu olabildiği görülüyor. Bu ampirik gözlemi çok önemsiyorum. Başarının nedenlerinde ülke yönetimlerinin seçtiği iktisat politikası kümesinin kritik payını teyit ediyor.

Son yüzyılda gelişmiş dünyayla ekonomik yakınsamayı gerçekleştiren ülkeler arasında Türkiye'nin performansı nedir? Cevabı zaten biliniyor; hiç parlak değildir. Sayısı sınırlı da olsa bir dizi ülke, özellikle son yarım yüzyılda benzer hatta daha kötü başlangıç koşullarından hareketle Türkiye'ye kıyasla çok daha çarpıcı dönüşümleri gerçekleştirdi. Akla hemen Tayvan, Kore, Singapur ve elbette Çin geliyor. İlk üçü tarihte az rastlanan bir başarıya (mucize) imza attı, gelişmiş ülke statüsüne (yarım yüzyılda) ulaştı; Çin'in ne yapacağını ileride göreceğiz. Türkiye ise kişi başına gelir artışında ortalarda, fiyat istikrarında en kötülerden biri, dış dengede ise sorunludur. Bu ülkeler arasında Türkiye'nin ekonomik performansı açıkça başarısızdır; olsa olsa "vasat" sıfatı kullanılabilir. Nispi başarısızlığın sorumluları arasında, Türkiye'yi diğerlerinden ayırt eden iki temel makro dengesizliğin (enflasyon ile dış açık) kronikleşmesine yol açan iktisat politikaları başrolde.

Geçmişin bilançosunu burada kesmek gerekiyor. Kitapta sürecin ayrıntılarına giren, ekonomideki gelişmeleri ve uygulanan politikaları farklı perspektiflerden inceleyen, geçmişe ve bugüne eleştirel bakan çok sayıda çalışma yer alıyor. O nedenle, Türkiye ekonomisinin bugünü ve yarını üzerine birkaç gözlemlerle yetineceğim.

İktisatçılar arasında Türkiye'nin geçmiş ekonomik performansının potansiyelinin altında kaldığı, gerisinde ise yetersiz ve hatalı (yanlış, kötü vs.) iktisat politikası tasarım ve uygulamalarının yattığı görüşü bildim bileli yaygındır. Yukarıdaki bulgular, farklılıklar mahfuz kalarak, bu yargının pek haksız olmadığı yönündedir. Son dönemde buna yeni bir karamsarlık dalgası eklendi, ekonominin yakın ve uzak geleceği hakkında beklentiler çok bozuldu. On yılın, özellikle son birkaç yılın makro göstergelerine bakınca ilkine, yani kısa dönem karamsarlığına katılmamak olanaksız duruyor. Gerçekten, üst üste yapılan iktisat politikası hataları giderek tehlikeli boyutlara ulaşan makro dengesizlikler biriktirdi; dengelerin yeniden tesisi için (düzeltme) ödenecek ekonomik ve insani bedeli arttırdı; müellifi siyasi kadronun yönetimde kalması hatalarda ısrar edilmesi ihtimalini yükseltiyor vs. Neticede, Türkiye ekonomisi ikinci yüzyılına gerçekten zor, yol kazalarına müsait, tehlikeli bir ekonomik konjonktürde adım

atıyor. Enflasyon nasıl düşecek? Dış açık nasıl küçülecek? Kur istikrarı nasıl sağlanacak? Faturayı kimler ödeyecek? Kendi hesabıma, karamsar olmayan yakın gelecek tasavvur etmekte çok zorlanıyorum.

Cevabı zor soru aslında ikincisi, yani uzun dönemle ilgili olanıdır. “Orta gelir tuzağı” tartışmaları bu bağlamda düşünülebilir. Uzun dönemde kötü ekonomik senaryoları tanımlayalım. Bir: Türkiye’nin gelişmiş dünyayı yakalama sürecindeki başarısının durağanlaşmasıdır. Küresel düzeyde kişi başına gelir sıralamasındaki yerini muhafaza eder ama gelişmiş dünyayla arasındaki mesafe kapanmaz, aynı kalır. Büyük dönüşüm tıkanmıştır. İki: Göreli gerilemedir; kişi başına gelir artar ama küresel sıralamada geriler, gelişmiş dünyayla arasındaki mesafe uzamaya başlar. Dönüşüm durmuştur. Üç: Mutlak gerilemedir; kişi başına gelir düşer. Dönüşüm tersine dönmüştür. Tarihte üçüne de örnekler bulmak mümkündür. Ekonomi-dışı olumsuz gelişmeler (iç ve dış savaş, doğal felaketler vs.) bizim konumuz dışında kalıyor.

En kötü senaryoların (iki ve üç) ihtimali bence çok azdır, sıfıra yakındır. Büyük dönüşümün durması ya da tersine dönmesi büyük bir tarihi kırılma, süreksizlik (*discontinuity*) anlamına geliyor. Türkiye’nin son iki yüzyıllık modernleşme serüveninde somutlaşan tüm temel eğilimlerde ve bugün ulaştığı gelişmişlik düzeyinde böylesine bir kırılmayı tetikleyecek nesnel koşulları bulamıyorum. Özellikle son yüzyılın olumlu kazanımlarının bu kırılmaya götüreceği olumsuz dinamikler karşısında yeterli direnci oluşturabileceği kanısındayım. Buna karşılık, ilk senaryo beni de tedirgin ediyor. Yukarıda yanlış iktisat politikalarına ve yol açtıkları makro ekonomik istikrarsızlığa değinildi. Bunlara eğitim, beşerî sermaye oluşumu ve bilim-teknoloji ilişkilerindeki zafiyetler, istihdam kalitesinde, gelir ve servet dağılımında bozulma vs. eklenebilir. Daha da önemlisi kurumsal çerçevedeki uzun dönemli ilerleme eğiliminde yakın geçmişte duraklama, hatta gerileme işaretlerinin belirmesidir: yürütmenin denetimi, yargı bağımsızlığı, hukukun üstünlüğü, zihniyet ve kamu ahlakı, vs. Hepsini toplayınca, en azından bir süre için yakınsama sürecinin sendelemesi mümkün olabilir. Kalıcı bir durağanlığa dönüşür mü? Cevap, Türkiye’nin tarihi dönüşümünün ne ölçüde geri dönülmezlik (*irreversible*) eşiğini aşmış olmasında yatıyor. Bekleneceği gibi, kötü gidişatın ekonomi içinden engellenmesi mümkün değildir. Sorunlar siyasetten kaynaklanmıştır, çözümleri de ancak siyasetten gelebilir. Belki iyimser kişiliğimden, belki öyle olmasını arzuladığımdan, bu satırları yazarken duraklama senaryosunu düşük ihtimal görüyorum.

İğne-çuvaldız misali, projektörleri biraz da Türkiye’nin yüzyıllık serüveninde iktisatçıların yerine çevirelim. İki gözlem yapmak istiyorum. İlki, yüzyılın büyük bölümünde akademik iktisadın iktisat politikasına ilgisi adeta yok denecek kadar azdır. Aynı şeyi iktisat politikasına etkisi için de söylenebilir. Akademi ile iktisat politikası tasarımı ve uygulaması arasında adeta su sızdırmaz duvarlar örülmüştür. Hayat, boşluğa izin vermez. Akademik çevre, iktisat politikası konularına uzak durunca gündem oluşturmak finans kökenli profesyonellere; tasarım ve uygulama ise kapalı kapılar arkasında bürokrasiye kaldı. Acaba diyorum, iktisatçılar büyük dönüşüme destek

mi yoksa köstek mi oldu? Cevabı size bırakıyorum. Gelişmiş ekonomilerde durum çok farklıdır. Akademik iktisatçılar politika gündeminin oluşmasından itibaren devreye girer, tasarım ve uygulamasında kritik görevler üstlenir. Türkiye’de son dönemde bazı olumlu değişim işaretleri geliyor; hâlâ yetersiz kaldığını düşünüyorum. Akademik iktisatçıların güncel politika tartışmalarına yönelmelerinin güçlenmesini umuyorum.

İkincisi, sanayileşme sürecinde karşılaşılan karmaşık ve çoğu Türkiye’ye özgü sorunlara, genel kuramların dışına çıkarak, tabir caiz ise Türkiye perspektifinden bakan, bize özgü (yerli) diyebileceğimiz bir analiz geleneğinin, bir iktisat ekolünün bir türlü oluşmamasıdır. Alman, İsveç, Fransız, İtalyan vs. çok örneği vardır. Neden olmadı? Türkiye’de iktisat zihniyetinin sıkıntılarını yukarıda değinildi. Ona rağmen, 1970’lerde İstanbul’da İktisat Fakültesi, Ankara’da Mülkiye Mektebi (kısmen de ODTÜ ve Hacettepe) etrafında filizlenen küçük bir nüve bizi umutlandırmıştı. Maalesef araya 12 Eylül darbesi ve YÖK girdi. Kadrolar dağıtıldı, bozkıra düşen tohum fazla yeşerme fırsatı bulamadan ezildi, kurutuldu. 12 Eylül’ün Türkiye’ye verdiği saymakla bitmez hasar listesine bunu da ekleyebiliriz.

Her biri uzmanlık alanında iktisatçı kamuoyunun yakından tanıdığı 77 bilim insanının 4 kalın cildi dolduran çalışmalarından oluşan bu kapsamlı kitapta yer almak büyük gurur duyuyorum. İçindekiler sayfasına bir göz atınca ne dediğimi anlayacaksınız. Son yüzyılın iktisat tarihinden makroekonomik politikalarına, ayrıntılı sektör analizlerinden kurumsal altyapıya ve sosyal gelişmelere kadar Türkiye ekonomisinin her köşesi, dünü ve bugünüyle, kılı kırka yaran bir titizlikle farklı perspektiflerden pertavsız altına alınıyor. Böyle bir eserin özellikle genç nesil profesyonel iktisatçılar için bulunmaz bir hazine olduğunu da söylemeliyim.

Konu ve yazar seçiminde gösterdiği yaratıcılık, duyarlılık ve titizlik için kitabın editörü Ömer Faruk Çolak’ı özellikle kutlamak gerekiyor. Büyük bir özveriyle kurduğu ve yönettiği İktisat ve Toplum Dergisi ve Efil Yayınevi, farklı görüşlere birbirleri ve ilgili kamuoyuyla diyalog kurma olanağı yaratarak Türkiye’de iktisadın evriminde hayati bir işlevi gerçekleştiriyor. Böylece geçmişte yarım kalan projenin de yeniden canlanabileceğini umarım. Meslek adına kendisine teşekkür etmek istiyorum.